הרב אוריאל בנר

האם יש חובה לשתות יין בכל יום מימי הרגל?

כתב הרמב"ם (הלכות יום טוב פרק ו הי"ז, י"ח): "שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו. כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין".

מצוות שמחה כוללת ארבעה אופנים: בשר, יין, קליות ואגוזים, בגדים ותכשיטין. ונשאלת השאלה: האם חייבים לעשות את המעשה הקשור לכך (נתינה, אכילה) בכל יום מימי החגים, או שמא מספיקה פעם אחת בתחילת החג? הנה לגבי בגדים ותכשיטין נראה לכאורה שמספיקה פעם אחת, מכיון שאפשר להנות מהן כמה פעמים. ואילו לגבי קליות ואגוזים נראה שלא מספיקה נתינה אחת[א]. ומה באשר לבשר ויין?

א). על מש"כ בבגדים שמספיק קניה אחת, כתב הרב מרדכי גרוס (תל תלפיות ס"ו) לדון בזה לאור דברי שבט הלוי, שכתב (חלק ח סימן קכד): "אשר נשאל בהמבואר סי' תקכ"ט שמשמחים להנשים ביום טוב בבגדים ותכשיטים, מה הדין אם אפשר לקיים שמחה ע"י נתינת פרחים לאשתו וכן פעם אמרה אשה שיותר תשמח במכשיר אלקטרי לצרכי הבית מבגד ותכשיט, אם יוצאים גם בזה מצות שמחה, וכן מה הדין כשקטן אומר שיותר ישמח בספרי קודש מקליות ואגוזים" ואחר שהביא את לשונם של מספר ראשונים סיכם: "והנה הצד השוה מהנ"ל דכל תוספת שמחה שבאה מחמת חדות היום היא בגדר שמחת יום טוב וחלק מהמצוה, א"כ פרחים לכב' יום טוב יתכן שהם בגדר זה, וכן בגדים וכה"ג או רקידה או טיול לכב' השמחה של היום שגורם הרחבת הדעת, אבל נתינת ספר שגורם אמנם חדוה ושמחה אבל אינו קשור עם שמחת היום דוקא, וכן מכשיר אלקטרי של שיחת נשים בעלמא שאינו פוטר מיסודי שמחה של היום כגון בגדים ומיני מתיקה וכהאי גונא".

ולפי זה כתב הרב גרוס: "בפשוטו אפשר לשמח את האשה בכל דבר ששמחין בו, אבל בשבט הלוי כתב שכל תוספת שמחה שבאה מחדוות היום מקיים שמחה.. אבל מכשיר חשמלי דלא שייכא ליו"ט לא מקיים בזה...והנה חיוב שמחה הוא בכל ימי הרגל... וע"כ אם קנה לה בגד ולבשתו ביום הראשון ואינה יכולה ללובשו יותר ימים, לדעת שבט הלוי הנ"ל שאין השמחה ע"י שקבלה את המתנה אלא ע"י השתמשות הדבר, חייב בדברים אחרים וצ"ע".

לגבי שאלת הבשר יש לשים לב שבזמן הבית קיום המצווה הוא בבשר שלמים, ואילו כשבית המקדש אינו קיים, לא ברור האם ישנה חובה לאכול בשר, וכפי שמתבאר בהערה[ב]. בירורנו אודות מספר הפעמים שיש לאכול בשר, עשוי א"כ להיות בעל משמעות כפולה. אם נאמר שכיום אין חובה לאכול, ישמש הבירור בעיקר כסיוע לבחינת דין היין, ואם נאמר שישנה חובה גם היום, תהיה לו משמעות כשלעצמה.

◆

אמנם כתב לישב: "וי"ל ע"פ המבואר בביצה דף ט"ו ע"א כל שנאותין בו בחול משלחין אותו ביו"ט. שכל שהוא מתוקן כל צורכו וראוי לשימוש בחול, אפילו שאינו ראוי ביו"ט דיש בזה שמחה, אבל אם לא מתוקן כל צורכו כגון אפילו בד יקר לתפור בו בגד לא יצא בזה ידי חובת שמחה" [אגב, בחשוקי חמד, שבועות, מ"ו, ע"ב מצא בדברי שבט הלוי גם צד לקולא וכתב: "ובענינו נראה דהכל לפי הענין, שאם יש לה שמחה בלבישת הבגד, אף שהוא שכור או שאול, וכן בשיפוץ הבגד, יצא בזה מצות שמחת יום טוב, אך אם השמחה היא קלושה, עליו לקנות לה בגד, כדי לשמחה ביום טוב"].

ולגבי קליות ואגוזים כתב שם ש"מסתבר שצריך לתת להם כל יום", כמו"ש בפנים.

ב). כאמור, יש לדון האם בזמן הזה יש חובה לאכול בשר? מהרמב"ם הנ"ל משמע שכן, אולם הב"י תמה עליו: "ויש לתמוה על הרמב"ם למה הצריך שיאכלו בשר וישתו יין דהא בברייתא (פסחים ק"ט, ע"א) קתני דבזמן הזה אין שמחה אלא ביין ומשמע דביין סגי בלא בשר". וכך אכן פסק בשו"ע, כפי שהסביר הביאור הלכה בסי'תקכ"ט: "והמחבר, שלא הזכיר בשר, אזיל לשיטתיה בב"י ע"ש". ובב"ח ובדרישה ניסו לבאר בכוונת הגמרא שאיו היא באה למעט בשר בזה"ז לגמרי. בשו"ת שבט הלוי (חלק ז סימן עג) חיזק הבנה זו וכתב: "ונראה ראיה לזה ממש"כ הרא"ש פ"ז דברכות סי' כ"ג דחייב לאכול פת ביום טוב מטעם שמחה ויקשה נמי מש"ס פסחים אין שמחה אלא בבשר, אלא ע"כ כנ"ל דר"ל הבשר עיקר". ישוב נוסף לרמב"ם כתב הים של שלמה (מסכת ביצה פרק ב, ה): "ואני אומר, דר"י בן בתירא לא בא למעט אכילת בשר. פשיטא שאין שמחה אלא בבשר, דהא שמחת י"ט היא הסעודה, ולא נקרא הסעודה להיות בו לב טוב ושמחה בלא אכילת בשר. אלא שבזמן שב"ה היה קיים, היו אוכלין בשר שלמים, והיו עומדים על קרבנותיהם, והיה מספיק להם שמחה זו, אפילו היו שותין מים בתוך הסעודה, אם לא לכוס של ברכה. א"נ היה שותין בצמצום, כפי צורך אכילה, או מזוג הרבה, ולא היה שותין לרוות גופו, כדי לשמוח בי"ט, אבל עכשיו, שאין לנו שמחת שלמים, והמקדש חרב, וערבה כל שמחה, אין שמחה אלא ביין, וזולתה אינו יוצא ידי חובה בשמחת י"ט, ואדרבא, במה ישמח את עצמו, אם לא שישתה, וישכח רישו, לשמוח, ולבטוח בה', שיחזור אלינו, ואף בימי גליותינו, בהיותינו בארץ אויבינו, לא מאס ולא געל אותנו, להפיר בריתו, תורה ומצות מאתנו, כי תמיד הוא ה' אלהינו" [וכתב בשו"ת קנה בושם (א, ל"א): "ודבריו הקדושים צריכים ביאור דכיון דליכא שום מאן דאמר דבזמן הזה חיוב שמחה הוא בבשר, א"כ מנא ליה להרמב"ם לפרש דכוונת התנא הוא במאי דקאמר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, דהיינו בבשר לבד, ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין, היינו ביין ביחד עם בשר, דכיון דהתנא לא קאמר אלא יין משמע דביין לבד סגי"]. ובעלי תמר ירושלמי חגיגה פרק א, כתב על מש"כ שם "רב

האם יש חובה לאכול בשר בכל יום

כתבו התוס' (חגיגה ו, ע"ב ד"ה יש): "ובתוספתא גרסינן דשמחה יש לו תשלומין כל שבעה". וכתב על כך הטורי אבן: "אני תמה דהא ודאי ההיא תוספתא משבשתא היא, דמה שייך תשלומין גבי שמחה, הא כל יום מימי הרגל חייב בשמחה בפני עצמו", וכן תמה המנחת חינוך (מצוה תפ"ח).

חונה אכל פשוט": "שיעורו אכל בשר בפשוט כדי לאכול בשר ביום טוב... נראה שמקורו של הרמב"ם הוא מהירושלמי דידן דריב"ל ור"ח היו מהדרין לאכול בשר ביום טוב. ושוב מצאתי במגדל עוז שציין המקור לדברי רבינו בפרק כל כתבי ובירושלמי פ"ק דחגיגה ובהרבה מקומות בתלמוד עכ"ל. ונראה ברור שהתכוון לירושלמי דידן שמבואר שיש לאכול גם בשר ביום טוב משום מצוות שמחה".

עוד נעיר שבכפות תמרים (מסכת סוכה דף מב ע"ב) הסתפק האם אכן סבר הרמב"ם שיש חובה בזמן הזה וז"ל: "דע דהרמב"ם כתב בפ"ו דה' י"ט דין י"ח ואנשים אוכלים בשר ושותים יין שאין שמחה אלא בבשר כו' ..ואפשר דה"ק יש פעמים דהשמחה היא לאכול בשר כגון בזמן שבהמ"ק קיים דהיא אכילת שלמים ויש פעמים דהשמחה היא בשתיית היין כגון בזמן הזה". אולם גם הוא העלה זאת כאפשרות אחת.

אפשרות נוספת בהסבר דברי הרמב"ם כתב בנשמת אדם כלל ק"ד. לדעתו, סובר הרמב"ם שאפשר לקיים את השמחה בבשר או ביין (אף שבחיי אדם פסק "והאנשים בבשר ויין") וז"ל: "נ"ל שהרי הרמב"ם כתב אף על פי שהשמחה האמורה בתורה הוא קרבן יש בכלל אותה שמחה לשמוח כל א' בראוי לו וא"כ הא דאיתא בפסחים ר"ל בזמן המקדש לא יצא ידי שמחה אפי' כשישמח הרבה אלא דוקא בשלמים ובזמן הזה יוצא ידי שמחה אף ביין לבד או בבשר לבד שבכל זה יש שמחה, והא דאמר אלא ביין ה"ק בזמן הבית אין שמחה אלא בשלמים ובזמן הזה אין שמחה אלא ביין וה"ה בבשר, ועיקר בא לאשמעינן דאע"פ דבזמן הבית לא היה מקיים שמחה ביין אלא דוקא בשלמים משא"כ בזמה"ז. ובזה מדוייק לשון הרמב"ם שכתב והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין, ולא כתב בקיצור שאין שמחה אלא בבשר ויין, אלא להורות דמה שכתב אוכלין בשר ושותין יין ר"ל או בשר או יין דבכ"א יש שמחה עכ"פ".

אולם, הדעה הרווחת היא שלדעת הרמב"ם צריך גם בשר וגם יין. וכ"פ המגן אברהם (סימן תקכט ס"ק ג): "ומצוה לאכול בשר" (רמב"ם סמ"ק ב"ח יש"ש), וכ"ה במ"ב. אמנם הלשון מצווה צ"ב, וכתב הרא"י זלזניק (אור יעקב סנהדרין כ"ט): "אכן צ"ב מהו שכתב המג"א ומצוה לאכול בשר הלא שמחת יו"ט חובה היא ואם בשר נכלל בכלל השמחה א"כ חובה היא דומיא דיין שכתב המחבר חייב לבצוע על ב' ככרות ולקבוע כל סעודה על היין. וכתב בשו"ת קנה בשם (א,לא): "וכבר הרגיש בקושיא זו בשו"ת ושב הכהן (סימן צ"ו), וכתב שם ליישב דס"ל להמג"א דלא הוה מצוה חיובית רק מצוה לכתחלה איכא". אולם הרב ברנסדרופר חולק ואומר: "ולענ"ד נראה ליישב דברי המג"א דבהלכות פורים (שם) קאי שם על דברי המחבר דהתיר לאונן לאכול בשר ולשתות יין בפורים, ומש"ה הקשה עליו שהרי המחבר סובר דאפילו ביום טוב אין חיוב לאכול בשר רק בזמן שבית המקדש קיים וכמש"כ בב"י (סימן תקכ"ט), אבל המג"א בעצמו ס"ל להלכה כהרמב"ם וכמש"כ (שם סק"ג), וכן מוכח מדברי המג"א שם שהרי להלכה

בהגהות ברוך טעם על הטורי אבן כתב לישב: "יש לומר דאף דחייבים לאכול כל יום משלמי שמחה, יכול לצאת בשלמי שמחה של חברו... וגם מוטל על כל איש להקריב עכ"פ קרבן אחד משלו לשלמי שמחה, וזה יש לו תשלומין כל החג"[ג]. ובהמשך כתב בדעת הרמב"ם: "לא נשמע מדברי הרמב"ם שיהיה חיוב שלמי שמחה בכל ימות החג, ומשנה דהלל ושמחה שמנה אפשר לפרש על שארי שמחות, אבל באכילה משלמי שמחה יוצא בפעם אחת מימי יו"ט" וכ"כ השפת אמת (יומא ג, ע"א, וראה עוד בערוך לנר סוכה מ"ח ע"א ד"ה "ההלל והשמחה שמנה").

נמצא שיש מחלוקת האם יש חיוב לאכול שלמי שמחה בכל יום, אבל יש אומרים שגם אם אין חובה, עכ"פ יש לשמוח באופן אחר בכל יום. ונראה שבשר שאינו בשר שלמים, יהיה בזה כדין שאר שמחות

אלא שיש לשאול על שיטה זאת, מה פשר החילוק בין בשר לשאר שמחות. ממ"נ אם מצוות השמחה צריכה מעשה בכל יום, מדוע לא נתחייב לאכול בשר שלמים? וכתב בספר אור אהרן (פסחים סימן ו'): "נראה דחלוקים ביסודם... דמצוות שלמי שמחה היא מעשה מצווה לאכול בשר שלמים, וכמו שנצטווינו בחגיגה, ובראיית פנים... ומעשה מצווה זו מצווין רק פעם אחת. אבל מה שנתרבו שאר שמחות, אינם חיוב של מעשה שמחה, אלא יסודם חלות דין ביו"ט, שביו"ט צריך אדם להיות שמח", וזה פשוט ששייך בכל הימים, והוכיח זאת מלשון הרמב"ם, שכתב שהמצווה היא בכל יום טוב, משמע שגם בר"ה, שאין בו קרבן שלמים. זאת, לפי שזה חיוב שאינו מוגדר במעשה מצווה כענין בפני עצמו, אלא כצורך

הסכים עם המחבר דבפורים ביום מותר לאונן לאכול בשר, ולא כתב אלא דבלילה לא יאכל בשר משום דבלילה אין חיוב כל כך לאכול סעודה יעו"ש. וע"כ טעמו משום דכתיב ביה שמחה ואין שמחה אלא בבשר".

סיכום הדברים - פשטות לשון הרמב"ם היא שיש חובה לאכול, ויש שביארוהו אחרת. לדעת השו"ע אין חיוב, ובדעת המג"א נחלקו הדעות. ובבאור הלכה כתב: "אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה (כן מתבאר מדברי הב"ח וש"א)".

ג). ובאבי עזרי (חגיגה פ"ב ה"י) הרחיב בביאור שיטה זו, וכתב דשני דינים נכללו במצוות ושמחת בחגך, מצוות זביחת שלמים ומצווה לאכול בשר כל יום מימי החג. אמנם החזון איש (במכתבו בסוף ספר אבי עזרי) דחה זאת מכל וכל וכתב: "אילו היה שתי מצוות בשמחה היה הדבר מפורש ומפורסם במשנה ובגמרא, ואם במשנה ובגמרא לא הוזכרה מצוות הקרבה אנו מנין לנו".

להיות שמח בהתאם לאופי היום. בדומה לזה שמעתי מגאון אחד שיש מקום לומר שמי שלא אוהב יין לא יצטרך לשתות בזה"ז, אף שבזמן הבית היה חיוב גמור לאכול בשר, אבל החיוב היום ביין אינו אלא כדי ליצור שמחה בפועל, ואצל אדם זה אין זה שייך[ד].

נמצא שגם אם אין בידינו תשובה חד משמעית לגבי שאלת חיוב אכילת בשר בכל יום בזמן הבית, וכן בזמן הזה לדעת הרמב"ם, נראה לומר שבאופן כללי, פשוט לרוב הדעות שאין מעשה אחד שנעשה ביום הראשון פוטר את האדם מהצורך לשמוח בכל יום. ולפי"ז נראה בפשטות שיש לשתות יין בכל יום.

◆

"ולקבוע כל סעודה על היין"

מכאן נעבור לבדוק, מה ניתן למצוא אודות חיוב שתיית היין עצמו. מפשט דברי הרמב"ם נראה שהחובה קיימת בכל יום, ומה באשר לדעת השו"ע? בסימן תקכ"ט כותב המחבר: "מצות יום טוב לחלקו חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתייה. ואל יצמצם בהוצאת יום טוב, וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת ...וחייב לבצוע על שתי ככרות ולקבוע כל סעודה על היין. חייב אדם להיות שמח וטוב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות

ד). מאידך, לדעת כמה מגדולי הדור (הגרש"ז אויערבך - חוברת קול תורה ניסן תשנ"ו, וכן אמר לי בעל הציץ אליעזר) אפשר לשתות גם מיץ ענבים, שאינו מייצר שמחה במובן של ההרגשה, ומשמע שרואים בזה מעשה מצווה כשלעצמו, כלומר, דעתם שכיון שכתוב יין, ומיץ ענבים נחשב כזה לכל הדינים, מנלן לחלק ולומר שאינו מועיל לשמחת יו"ט, ולא מסתבר להם שדנים לפי התוצאה ואכמ"ל. אפשר שדיון זה קשור גם לשאלת כמות היין הנצרכת, שכן אם מדובר בדין במעשה, אף שאינו מפיק תוצאה של שמחה, היה מקום לומר שיהיה לו שיעור, משא"כ אם העיקר הוא המצב שבו אדם שרוי. אמנם, בתשובות והנהגות (כרך ה סימן קנג) משמע לא כך אלא שיש שני סוגי "שיעורים", אך שניהם קשורים לתוצאה, וז"ל: "ודע דהחיוב המיוחד לשתות יין בסעודה כדי לקבוע הסעודה על היין וכדאיתא בשו"ע (וכמ"ש לעיל) הוא לשתות רביעית, ובפחות מכך אי"ז קובע סעודה על היין, אבל כששותה באמצע היום לשמוח בכך, אז אם שמח בפחות מרביעית מקיים מצות שמחה גם בפחות מרביעית, דלא גרע משאר דבר בעלמא שמשמחו כגון טיול שמקיים מצות שמחה בכך (ושיעור רביעית היינו שרק בזה משכר). וכן לענין אכילת בשר נראה דהחיוב המיוחד באכילת בשר בסעודה ביום טוב היינו שיאכל כביצה שהוא שיעור שביעה שכה"ג נהנה טובא מאכילת הבשר (עיין מוע"ז ח"ז סי' קי"א), אבל לקיום מצות שמחה נראה שאם שמח גם בפחות מכזית מקיים מצות שמחה דלא גרע משאר דבר שמשמחו" ויעויין עוד בדברי הרב שמואל אליעזר שטרן (שערי הוראה ח, תשס"ז, צח –ק) על כמות היין הנדרשת.

ואגוזים; והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו; וחייב להאכיל לגר, ליתום ולאלמנה עם שאר עניים". והעיר הביאור הלכה שהשו"ע לא כתב מהי שמחת הגברים: "והאנשים בזמן שבהמ"ק היה קיים היו אוכלין בשר השלמים לשמחה וכדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וגו' ועכשיו שאין בהמ"ק קיים אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש... ולענין יין סמך על מה שהזכיר בס"א שצריך לקבוע סעודה על היין".

אמנם, יש להעיר שזה נאמר בשו"ע על יו"ט ולא על חול המועד, לפי זה מובן מדוע נכתב שיש מצווה לקבוע סעודה על היין, שכן ביו"ט יש חובה לסעוד, אבל בחול המועד לא קיימת חובה כביו"ט (יעוין בסימן תק"ל בפרטי העניין) והיה מקום ללמוד מכך שלדעת השו"ע אין חובה לשתות כל יום מימי חול המועד, אולם מדברי הביאור הלכה קשה לדעת האם אכן הוא סבור שהשו"ע חולק בזה על הרמב"ם וצ"ב.

ואכן בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ה' סימן קנ"ג) למד מדברי השו"ע שאין חיוב בכל יום: "ולע"ד נראה שמצות שמחה ביום טוב היא לשתות יין בסעודה דוקא, והרא"ש (בפ"ז דברכות סכ"ג) מפרש דחייב לאכול פת ביום טוב משום שמחה, ומפרש ה"מעדני יום טוב" (שם) דאף דפת אינו משמח דאין שמחה אלא בבשר, אבל ודאי שצריך לאכול פת עם הבשר עי"ש, (דהיינו שהחיוב ביום טוב הוא שישמח בסעודה חשובה והיינו בבשר ויין, ולכן חייב לאכול פת, דרק כשאוכל גם פת הוי סעודה חשובה), הרי מבואר שיסוד החיוב בבשר היינו בסעודת פת דוקא, ונראה שגם לענין יין הוא כן, שאין חיוב לשתות יין לבד אלא עם סעודת פת, וכן מפורש בשו"ע במחבר (ר"ס תקכ"ט) "וחייב לבצוע שתי ככרות ולקבוע כל סעודה על היין", ומפרש במ"ב דהיינו שמלבד הקידוש חייב לשתות ביום טוב יין באמצע הסעודה, והיינו כמ"ש שהחיוב בסעודה דוקא. וא"כ בחוה"מ שאין חיוב סעודת פת כלל, דלכן אם שכח יעלה ויבוא בחוה"מ אינו חוזר כיון שאין חיוב פת, כ"ש שאין חיוב בסעודת פת ויין"[ה] [ו].

◆

ה). ודחה בכך מה ש"שמעתי מגדול אחד שהורה שכל אחד חייב לשתות בכל יום מחול המועד רביעית יין משום מצות שמחה שחייבין בה כל יום, וכיון שבזמן הזה אין שמחה אלא ביין חייבין בחוה"מ לדקדק לשתות בכל יום רביעית יין". אולם, כדעת אותו גדול נפסק בשש"כ ס"ו הערה ו.

"כוס כל יומא מי איכא"

והנה בסוכה מ"ז ע"ב דנה הגמרא האם אומרים זמן בחולו של מועד ועל ההנחה שאומרים מקשה הגמרא "מ"מ כוס בעינן" ופרש"י: "היכי משכחת לה זמן בחולו של מועד, ואפילו לא בריך יומא קמא הא בעינא כוס של יין, ואין יין מצוי לכל אדם בחולו של מועד".

ולכאורה קשה, שהרי אם יש חובה לשתות כל יום, מה פשר הדבר שאין יין מצוי? וכן משמע מהמשך הגמרא: "לימא מסייע ליה לר"נ דאמר רב נחמן זמן אומרו אפילו בשוק, דאי אמרת בעינן כוס, כוס כל יומא מי איכא".

ואכן מדברי האבני נזר משמע שלמד מכאן למעשה שאין חיוב, כמובא בשמו בספר נאות הדשא (ח"ב ע' קכז): "בש"ס (סוכה מ"ז ע"ב) כוס בכל יומא מי איכא, וקשה דהרי מחויב בשמחה (סוכה מח, א) ובזמן הזה אין שמחה אלא ביין (פסחים קט, א)", ותירץ ע"פ הנסתר, ולא חזר מהנחתו[ז].

לעומת זאת, בשו"ת משנה הלכות (ח"ז, ע"ח) כתב שאין להוכיח כן מהגמרא[ח]: "ומה דקשה ליה למעלתו מגמרא סוכה מ"ז ע"ב כוס כל יומא מי איכא ופירש"י אין יין מצוי לכל אדם בחולו של מועד ומשמע דליכא חיוב בחוה"מ ביין, הנה אין מזה קושיא, דהרי רש"י דייק אין יין מצוי לכל אדם בחוה"מ כלומר דאין להם יין כ"כ הרבה והגם דחייבין בשמחה מ"מ אין להם ואין יינם מצוי ועי' רש"י עירובין

ו). ותואם לזה מה שהובא בשם הגר"מ פינשטיין (מבקשי תורה ח"ב תשנ"ז תס"ה): "מעלה גדולה היא לשתות יין בכל יום מימי חוה"מ כדי לקיים מצוות שמחת יו"ט" משמע שאינו חיוב. אמנם באגרות משה (או"ח ח"ג סו"ס סח) כתב: "ודאי יש מצוות שמחה שהוא לאכול בשר שלמים בכל יום וגם בזה"ז איכא מצוות שמחה בבשר ויין" וצ"ב, אם כוונתו היא שזו מצוה ולא חובה, כפי שניתן להבין במג"א על בשר, כאמור לעיל.

ז). וזה ביאורו: "וי"ל דהנה בזוה"ק (ח"א רב, א) שיצר הרע מתגדל ע"י היין, ואם כן יש להבין איך שמחת יום טוב היא ביין. והטעם הוא, כי בשבת ויום טוב שיש בהם עליית העולמות, גם היין יש לו עליה, ואינו מגשם ולא מוסיף יצר הרע. וכל זה בשבת ויו"ט, אבל בחול המועד דלית ביה איסור מלאכה ואין בו עליית העולמות, שוב אין היין מביא שמחת יום טוב, אדרבה וכו'. ע"כ אי אפשר שתהיה בו מצות שתיית יין. ועל כן אמרו בחוה"מ כוס בכל יומא מי איכא. ע"כ".

ח). ולדעתו: "מבואר... דיין בעי בכל יום דז' ימי הפסח כחדא נינהו וכמ"ש הרמב"ם ועי' תוס' חגיגה דף ו' ע"ב ד"ה יש בו שמחה ורשב"ם ב"ב דף צ"א ע"א דכל ז' ימי המשתה הוה יום אחד וכן גבי יום טוב הוי כן עי' זבחים ד' צ"ז ע"א הכתוב עשאה לכולם לינה אחת וכמ"ש בגמרא דבזה"ז משמחם ביין".

מ' ע"ב מ"מ כוס בעינן וז"ל לעיל מהדר וכו' והא כוס יין בעי לומר הברכה עליו וסתמא דאינשי יומא קמא אית להו כוס אבל בשאר יומי לכ"ע לית להו ע"כ, והנה דייק דיומא קמא לכ"ע אית להו כוס ובשאר יומי לכ"ע לית להו אבל הכ"נ דבעי כוס יין אלא שאין להם דאין מצוי להם".

הסבר נוסף בגמרא הובא בשם הגרי"ש אלישיב (דף על הדף שם), לפיו הדיוק אכן נכון, אך אין ללמוד מכאן שאין חיוב לשתות כל יום מטעם אחר: "ונראה ברור דהרי הכא איירינן בהבדלים שבין הרגל ליום השמיני, ואמרינן דחלוקים בקרבן, שיר, ברכה, ולינה, והרי קרבן שיר ולינה ע"כ איירי כשביהמ"ק בבניינו, וא"כ ה"נ ברכה איירי באותו זמן, ובאותו זמן אין שמחה אלא בשלמי שמחה, דרק משחרב ביהמ"ק אמרו דשמחה ביין, ומשו"ה אין לו יין". וגם על דברי הגמרא בעירובין, מהם משמע שאין חיוב לשתות יין בחוה"מ, כתב: "גם הגמ' בערובין קאי על מה שנאמר בקהלת תן חלק לשבעה וגם לשמונה דקאי על זמן שביהמ"ק קיים". אמנם העיר על כך הגר"ח קנייבסקי: "אכן לא משמע כן, כי זה שקלא וטריא של אמוראים בזמנם"[ט]. עוד העיר בספר יוסף דעת: "וכי ירושלים הוי רובא דעלמא, והלוא מחוץ לירושלים, שאי אפשר בשלמים אף בזמן הבית, נראה שיש חיוב שמחה ביין כמו בזמן הזה, וא"כ בכוס מצויה בחול המועד".

עקב הקושי רוצה לומר ביוסף דעת מהלך חדש, שכשאין שלמי שמחה, גדר המצווה היא להיות שמח וטוב לב, ושתיית יין אינה אלא אחד מהאופנים המביאים לשמחה, ועל כן אין חובה לחזר אחר יין, אלא אם מצוי לו, ורק אם אפשר לו לשתות בכל יום לפי יכולתו והשג ידו, רק אז מחויב בדבר.

◆

האם יש הבדל בין סוכות לפסח?

באופן פשוט אין מקום לחלק בן סוכות לפסח בעניין זה, שכן דיני שמחה בחול המועד שווים בשניהם. אולם בספר עקבי הצאן (סימן ט"ו) כתב הרב צבי שכטר: "יש מקום לחלק ולומר, דהיינו דווקא בחול המועד סוכות, דהנה בערכין י, ע"א

ט). והוסיף הערה למעשה:" ולענ"ד אם אין נהנה מיין - יאכל כזית בשר בהמה".

איתא מאי שנא בחג דאמרינן הלל כל יומא, ומ"ש בפסח דלא אמרינן כל יומא, ועל זה השיבו, דכל יומא דחג חלוקים בקרבנותיהם, דפסח- אין חלוקים בקרבנותיהם, וביאר בזה רבנו ז"ל (הגריד"ס) ...שבסוכות יש קדושת היום מיוחדת בפני עצמה לכל יום ויום, משא"כ בפסח... דהמחייב לאמירת ההלל הוא חיוב השמחה. כמבואר בהגהות הרמב"ן לספר המצוות שורש א', ובסוכות שיש קדושת היום מיוחדת לכל יום ויום בפני עצמו, דבר זה מחייב שבכל יום ויום יש לעשות מעשה של שמחה, וי"ל דהיינו גם שמחת הנפש וגם שמחת הגוף, ולכן שפיר מובן דין המשנה, שההלל והשמחה כל שמונה, שבכל יום ויום מימי חג הסוכות יש חיוב לומר הלל שלם ולאכול בשר ויין, וכשם שאינו יוצא במה שאמר הלל שלם אתמול, כי היום יש חיוב שמחה בפני עצמה, כך י"ל שאינו יוצא במה שאכל בשר ויין אתמול, משא"כ בפסח...". וסיים: "לפלא שלא ראיתי להמחברים שחילקו בזה".

כדי להבין את המחברים שלא כתבו כן, יש לומר שחיבור זה בין הלל לשמחה, שלפיו כותב הרמב"ן שהלל דאורייתא, שנוי במחלוקת בין הראשונים, והרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ג, וסה"מ שם) ודעמו חלוקים על כך (וכבר הרבו להקשות על הרמב"ן, למשל בשאגת אריה סימן ס"ט ובפרוש הר"י פערלא לסה"מ לרס"ג נט-ס), ואם הלל הוא מדרבנן, אין ללמוד מאי אמירתו בחול המועד פסח על מצוות השמחה[י] [יא]. ואגב,

---

י). ועוד, אעלה שאלה האם יש צד לומר שהלל הוא ביטוי של שמחה, ויין אמור ליצור שמחה, ולזה צריך לעשות מעשה כל יום? והנה ברשימות שיעורים (הגרי"ד סולובייצ'יק) סוכה מב ע"ב מובא: "ומעשה שהיה בבריסק במי שלא קרא את ההלל בב' הימים הראשונים של פסח ושאל מפי הגר"ח זצוק"ל מה דינו אם לקרוא הלל שלם או לקרוא בדלוג ביום הראשון של חוה"מ. ופסק הגר"ח זצוק"ל לקרוא הלל שלם, והוא מפני שכל ז' ימי חג הפסח, כיון דמביאים אותו קרבן מוסף בכל יום ויום, מוכיח דהוויים חלות קדושה אחת של רגל, ועל קדושה זו חייבים לקרוא הלל שלם פעם אחת. ואם לא קוראים ביום טוב הראשון חייבים לקרוא הלל שלם בחוה"מ הואיל וההלל דפסח חל לכל ז' הימים בהדדי וליכא נ"מ באיזה יום מימי החג קוראים אותו בפעם הראשונה, מאידך בחג הסוכות הרי מביאים קרבן מוסף מיוחד לכל יום ויום, ומוכח דלכל יום ויום יש חלות קדושת יום לעצמה, ולפיכך מחייב כל יום ויום הלל שלם". האם נאמר אותו דבר גם על שמחת בשר ויין, שאין זה משנה באיזה יום אכל, או שמא רק לגבי ביטוי השמחה, אין נפ"מ, אבל לגבי יצירתה, יש צורך ליצור אותה ביום הראשון, גם אם נגיד שאח"כ לא צריך בכל יום?

יא). אמנם ברשימות שיעורים (הגרי"ד סולובייצ'יק) סוכה נא ע"א כתב שגם לרמב"ם יש קשר בין הלל לשמחה: "ונראה שאע"פ שהרמב"ם סובר שהלל בגבולין מדרבנן הוא, מ"מ יסוד המצוה דהלל הוא קיום שמחה, שהרי כתב (פ"ג מחנוכה הל"ו) וז"ל - אבל ר"ה ויוה"כ אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה

נזכיר מש"כ הר"י פערלא, שפשט הגמרא בערכין, אותה הזכיר הרב שכטר, לכאורה סותר את דברי הרמב"ן, שכן אם החילוק בין פסח לסוכות הוא שכאן יש חובת שמחה כל הימים וכאן לא, מדוע לא אמרה זאת הגמרא אלא דיברה על חילוק הקרבנות. וז"ל: "בלאו הכי יש לתמוה לפי זה מסוגיא דפ"ב דערכין (י' ע"א) דפרכינן מ"ש בחג דאמרינן כל יומא ומ"ש בפסח דלא אמרינן כל יומא וכו' עיין שם. והשתא מאי קושיא הרי שנא ושנא ...וגם קשה מאי קמשני התם דחג חלוקין בקרבנותיהן דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן עיין שם. ומה בכך. הרי כיון דקריאת ההלל ברגל דאורייתא משום מצות שמחה. מאי איכפת לן במה שאין חלוקין בקרבנותיהן. מכל מקום אית לן למימר דנוהג כל שבעה כשאר מיני שמחות"[יב].

◆

ופחד לא ימי שמחה יתירה עכ"ל. מבואר שיסוד קיום ההלל לרמב"ם הוא קיום של שמחה, ור"ה ויוה"כ אינם ימי שמחה יתרה, פירוש שמחה ע"י שירה. ועוד ראייה, כי בברייתא (שבת כא ב) איתא לשנה הבאה תקנום יום טוב בהלל והודאה, אולם הרמב"ם כותב (שם הל"ג) וז"ל - התקינו חכמים כו' שיהיו שמונת ימים האלו כו' ימי שמחה והלל וכו', ופשוט שלא נתכוין הרמב"ם לשמחה של אכילה ושתיה דשמחה כזו נוהגת דוקא בפורים ולא בחנוכה (עיין ט"ז או"ח סי' תר"ע סק"ג), אלא ר"ל שמחה של הלל ושירה, כי הלל מהווה מצות שמחה. יוצא מכך דלרמב"ם אמירת הלל היא מצות שמחה מדרבנן". ואחר כך הוסיף עוד יותר: "ויתכן דהרמב"ם ס"ל דבאמירת ההלל בימי החג מתקיימת מצות שמחה מדאורייתא, כדכתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש החג, דמשמע דהלל בחג דאורייתא הוא (עי' בהשגות הרמב"ן שם). אך דעתו שאין חובת ההלל מה"ת רק הקיום מדאורייתא הוא, והוי קיום מצות שמחה מדאורייתא. ומה שהשיג שם בספר המצוות, היינו משום שהבה"ג מנה הלל למצוה בפני עצמה, ולרמב"ם הריהו חלק ממצות שמחת החג ואינו מצוה לעצמה, ויש לעיין בזה, וצ"ע בסה"מ".

יב). ובהמשך ניסה לישב: "ואולי נאמר דודאי לס"ד לא הוה אמרינן דאמירת ההלל ברגלים משום מצות שמחה היא. ולהכי פריך כל הני פירכא והוכרח לשנויי כל הני שינויי. אבל למסקנא דמשני דלהכי בר"ח לא אמרינן משום דכתיב השיר יהי' לכם כליל התקדש חג ליל המקודש לחג טעון שירה ושאין מקודש לחג אינו טעון שירה. ודאי אית לן למימר דכיון שחלה הדבר בחג טעם הדבר משום דההלל בכלל מצות שמחה הוא. וכמש"כ הרמב"ן ז"ל. ושמחה אינה נוהגת אלא בחגים כדכתיב ושמחת בחגך. ולפי זה אין ה"נ דשוב לא צריך להני שינוי דמשני לפום מאי דסליק אדעתין מעיקרא. דבלאו הכי ניחא מאי דפרכינן מ"ש בחג דאמרינן כל יומא ומ"ש בפסח וכו'. דודאי שנא ושנא. דבחג שנוהגת מצות שמחה כל שמונה גם ההלל אמרינן בי' כל שמונה. אבל פסח שאין מצות שמחה נוהגת בו אלא יום אחד גם ההלל לא אמרינן בו אלא יום אחד".

שתה בלילה האם ישתה שוב ביום

בהמשך דבריו נוגע הרב שכטר בנקודה המשלימה את דיוננו. מצד אחד, מצינו בכל התורה שהיום הולך אחרי הלילה, ומאידך, בקרבנות, הלילה הולך אחרי היום. א"כ יש לשאול לעניין בשר ויין בחג האם שווה הוא לכל התורה, או שנאמר שכיון שיסוד המצווה הוא בבשר שלמים, ילך הלילה אחרי היום, ומי ששתה יין לדוגמא במוצאי חג ראשון, קיים בזה את מצוות השמחה של היום הראשון. ועי"ש שנוטה לצד השני, ואומר שלפי זה מי שאכל בשר[יג] בליל י"ז וביום י"ח לא קיים את המצווה של יום י"ז.

◆ ◆ ◆

יג). ולכאורה כך הדין גם לגבי שתיית יין.